

Spis treści

Wykaz skrótów.....	15
Wstęp	17
Dziedzictwo i państwo.....	18
Struktura książki	22
 Rozdział 1	
Państwo, polityka publiczna, modele i metody kluczowe dla pracy	26
1.1. Państwo z perspektywy polityki publicznej.....	27
1.2. <i>Państwowo-centryczne i publiczno-centryczne</i> rozumienie polityki publicznej	31
1.3. Modele służące do analizy polityki publicznej	33
1.4. Model inkrementalny Ch.E. Lindbloma.....	36
1.5. Model innowacyjno-dyfuzyjny	37
1.5.1. O innowacjach i procesach dyfuzji w pracy F.S. Berry i W. Berry'ego	37
1.5.2. Izomorfizm instytucjonalny według P.J. DiMaggio i W.W. Powella	40
1.6. Rama analizy instytucjonalnej i rozwoju (rama IAD)	44
1.6.1. Człowiek wśród reguł według E. Ostrom	45
1.6.2. Rama dla analizy instytucjonalnej.....	49
1.6.2.1. Warunki biofizyczne/materialne	51
1.6.2.2. Atrybuty społeczności.....	51
1.6.2.3. Reguły	52
1.6.2.4. Punkt centralny analizy – arena działania.....	61
1.6.2.5. Sytuacja działania i charakteryzujące ją klastry zmiennych	62
1.6.2.6. Uczestnicy	63
1.6.2.7. Działania.....	65
1.6.2.8. Wyniki oraz powiązania między działaniami i wynikami.....	66
1.6.2.9. Kryteria oceny wyników.....	69
1.6.2.10. Polityka publiczna w ramie IAD.....	72
1.7. Teza główna, hipotezy i metody badawcze pracy	73

Rozdział 2

Państwo narodowe, naród i zasada pomocniczości	84
2.1. Państwo narodowe jako narzędzie realizacji potrzeb i celów narodu.....	84
2.2. W złudnym podziale na nacjonalizm i patriotyzm.....	86
2.3. Naród nowoczesny	99
2.3.1. Polityczny model narodu nowoczesnego	102
2.3.2. Etniczno-kulturowy model narodu nowoczesnego	105
2.4. Teleologiczność działalności państwa.....	108
2.5. Polityka budowania narodu.....	112
2.5.1. Lojalność narodowa	115
2.5.2. Zbiorowa tożsamość narodowa.....	116
2.5.3. Kultura narodowa	119
2.5.4. Tożsamość jednostki i jednostkowa identyfikacja narodowa	122
2.5.4.1. Tożsamość jednostki	122
2.5.4.2. Jednostkowa identyfikacja narodowa.....	124
2.6. Zasada pomocniczości.....	127
2.6.1. Filar społecznej nauki Kościoła	127
2.6.2. Ch. Millon-Delsol o zasadzie pomocniczości	127
2.6.3. Reguła samorządu terytorialnego.....	130
2.6.4. Zasada pomocniczości w praktyce polityki publicznej	132

Rozdział 3

Kultura, dziedzictwo kulturowe i zabytki nieruchome jako przedmiot zainteresowania polityki publicznej.....	134
3.1. Kultura – syntagma wartości, reguł, wzorów, działań i dóbr materialnych.....	134
3.1.1. Kultura w socjologii kultury A. Kłoskowskiej	134
3.1.2. Wartości w ujęciu socjologicznym.....	137
3.1.3. Reguły kluczowe dla kultury	140
3.1.4. Dobra materialne kultury i ich wartość	140
3.2. Polityka kulturalna	141
3.2.1. Polityka kulturalna w ujęciu <i>państwowo-centrycznym</i>	141
3.2.2. Polityka kulturalna w ujęciu <i>publiczno-centrycznym</i>	143
3.2.3. Polityka kulturalna w służbie budowy narodu i ideologii....	143
3.3. Dziedzictwo kulturowe – perspektywy i polityka.....	145
3.3.1. Dziedzictwo kulturowe z różnych perspektyw	145
3.3.1.1. Dziedzictwo kulturowe z perspektywy socjologiczno-kulturowej	147
3.3.1.2. Rozumienie intuicyjne dziedzictwa kulturowego ..	148
3.3.1.3. Dziedzictwo w ujęciu esencjalistycznym.....	149

3.3.1.4.	Krytyczne podejście do dziedzictwa kulturowego.	150
3.3.1.5.	Spojrzenie procesualne na dziedzictwo.....	151
3.3.1.6.	Ujmowanie dziedzictwa kulturowego z perspektywy historii sztuki	151
3.3.1.7.	Publicznoprawne rozumienie dziedzictwa kulturowego	152
3.3.1.8.	Dziedzictwo kulturowe z perspektywy ekonomicznej	154
3.3.1.9.	Dziedzictwo kulturowe z perspektywy politycznej	158
3.3.2.	Polityka publiczna wobec dziedzictwa kulturowego	160
3.3.2.1.	Proces oficjalny i nieoficjalny tworzenia dziedzictwa kulturowego (perspektywa krytyczna).....	160
3.3.2.2.	<i>Państwowo- i publiczno-centriczna</i> polityka wobec dziedzictwa kulturowego.....	161
3.3.2.3.	Polityka publiczna wobec dziedzictwa kulturowego w państwie narodowym.....	163
3.4.	Zabytek nieruchomy – definicje, wartości i wyzwania	163
3.4.1.	Znaczenie słowa „zabytek” w języku polskim z perspektywy europejskiej	163
3.4.2.	Zabytek i jego współcześnie konstytutywna wartość historyczna	167
3.4.3.	Wartość historyczna w kulturze europejskiej	168
3.4.4.	Reguły wartości historycznej	169
3.4.5.	Rozumienie terminów <i>zabytek</i> i <i>zabytek nieruchomy</i> w polskim prawie	170
3.4.5.1.	Zabytek sztuki i kultury w dekreście Rady Regencyjnej z 1918 r.....	170
3.4.5.2.	Zabytek w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 1928 r.	172
3.4.5.3.	Zabytek i dobro kultury w ustawie o ochronie dóbr kultury z 1962 r.	173
3.4.5.4.	Obecne rozumienie instytucji zabytku nieruchomego w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.	174
3.4.6.	Niekonstytutywne wartości zabytków.....	176
3.4.6.1.	Wartość estetyczna i artystyczna.....	176
3.4.6.2.	Wartość społeczna	178
3.4.6.3.	Wartość edukacyjno-wychowawcza.....	179
3.4.6.4.	Wartość duchowa	181
3.4.6.5.	Wartość tożsamości miejsca.....	182
3.4.6.6.	Wartość polityczna	185
3.4.6.7.	Wartość ekonomiczna.....	186

3.4.6.8. Wartość dla rozwoju lokalnego	191
3.4.7. Wyzwania wymiaru materialnego zabytku nieruchomego...	192
3.4.7.1. Czynniki niszczące substancję	193
3.4.7.2. Inwentaryzacja zabytków	194
3.4.7.3. Kluczowe działania techniczne zachowujące zabytki nieruchome	195
3.4.7.4. Warunkowe działania techniczne w ochronie zabyt- ków nieruchomych	197
3.4.8. Zabytek nieruchomy – pomiędzy dobrem publicznym, klu- bowym a prywatnym	199
3.4.9. Polityka wobec zabytków nieruchomych	200

Rozdział 4

Analiza historyczna rozwoju polityki wobec zabytków nieruchomych w Polsce	202
4.1. Historyczne czynniki kształtujące ścieżkę polityki publicznej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce	203
4.1.1. Doświadczenie niewoli i niszczenia kultury polskiej.....	203
4.1.1.1. Działalność społeczna w zaborze rosyjskim, Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim	205
4.1.1.2. Inicjatywy oddolne w Wielkim Księstwie Poznańskim	208
4.1.1.3. Rozwój zrębów polskiego systemu ochrony zabyt- ków w Wolnym Mieście Krakowie i w Autonomii Galicyjskiej.....	210
4.1.2. Ruiny Polski – warunki fizyczne i atrybuty społeczeństwa polskiego po I Wojnie Światowej.....	218
4.2. Narodziny polityki publicznej wobec zabytków nieruchomych w Polsce.....	218
4.2.1. Zabytki w agendzie publicznej odradzającego się państwa polskiego	218
4.2.2. Reguły konstytuujące i regulacyjne wprowadzone w latach 1918–1920	221
4.2.3. Nowa podstawa prawna w 1928 r.....	230
4.2.4. Konstytucja marcowa (1921) i kwietniowa (1935) a sprawa narodu i dziedzictwa kulturowego	234
4.2.5. Inwentaryzacja zabytków nieruchomych	236
4.2.6. Konserwacja, restauracja i odbudowa zabytków nierucho- mych	238
4.3. Wyzwania po II Wojnie Światowej i polityka Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej	239

4.3.1. Straty zabytków nieruchomych w czasie II Wojny Światowej na tle ogólnych strat dóbr kultury polskiej	239
4.3.2. Polityka państwa polskiego wobec zabytków w latach 1945–1962	243
4.3.2.1. Naczelna Dyrekcja Muzeów i Ochrony Zabytków	244
4.3.2.2. Wojewódzcy konserwatorzy zabytków	247
4.3.2.3. Zmiany w sferze materialnej zasobu zabytkowego	248
4.3.2.4. Rozwój wiedzy o zabytkach	251
4.3.2.5. Nowy naród w Konstytucji lipcowej z 1952 r.	251
4.3.2.6. Społecznie angażujące instytucje systemu ochrony zabytków – Rada Konserwatorska i społeczny opiekun zabytków	253
4.3.2.7. Nowa instytucja – obowiązek lokowania inwestycji publicznych w nieruchomościach zabytkowych	254
4.3.2.8. Pełne centralne ewidencjonowanie zabytków nieruchomości	256
4.3.2.9. Nowa instytucja – klasy zabytków	257
4.3.2.10. Nowa organizacja formalna – Ośrodek Dokumentacji Zabytków	259
4.3.3. Nowe i stare reguły ustanowione w 1962 r.	259
4.3.3.1. Ochrona dóbr kultury i ochrona prawna zabytków	260
4.3.3.2. Rejestr zabytków i centralna ewidencja zabytków	263
4.3.3.3. Pomnik Historii	264
4.3.3.4. Instytucje społecznie włączające	264
4.3.3.5. Sankcje finansowe i karne	265
4.3.3.6. Systemowe zasady pomocniczości i władztwa administracyjnego	266
4.3.4. Zmiany w zakresie finansowania opieki nad zabytkami w 1985 r.	269
4.3.4.1. Fundusz celowy na opiekę nad zabytkami	269
4.3.4.2. Zwolnienie zabytków z podatku od nieruchomości	269
4.4. Zmiana w funkcjonowaniu systemu polityki wobec zabytków nieruchomości w III RP	270
4.4.1. Krótka historia istnienia Państwowej Służby Ochrony Zabytków	272
4.4.2. Włączenie samorządu terytorialnego do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	274
4.4.3. Nowa rola w ochronie zabytków o szczególnej wartości dla kultury narodowej – Prezydent RP	275

Aktualna polityka wobec zabytków nieruchomych w Polsce w metodologii ramy IAD ze szczególnym uwzględnieniem województwa mazowieckiego	277
5.1. Warunki fizyczne polityki wobec zabytków nieruchomych w Polsce.....	279
5.1.1. Liczbowa charakterystyka zasobu zabytków nieruchomych w Krajowej Ewidencji Zabytków.....	279
5.1.2. Zabytki nieruchome w gminnych ewidencjach zabytków ...	282
5.1.3. Podstawowe dane ilościowe dotyczące zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	283
5.1.4. Jakościowo-ilościowa charakterystyka obiektów w rejestrze	292
5.1.5. Własność zabytków nieruchomych w Polsce.....	300
5.1.6. Obiekty najcenniejsze dla dziedzictwa kulturowego Polski i Unii Europejskiej oraz dziedzictwo ludzkości na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.....	305
5.1.7. Stan zachowania zabytków nieruchomych w Polsce	311
5.1.7.1. Zabytki zagrożone i niezagrożone zniszczeniem ...	311
5.1.7.2. Zabytki wymagające remontów	314
5.1.7.3. Autentyzm substancji i formy zabytków w Polsce	315
5.1.7.4. Stan zachowania (techniczny, autentyzmu substancji i formy) w grupach funkcjonalnych.....	316
5.1.7.5. Stan zabytków w grupach własnościowych.....	319
5.1.7.6. Największe zagrożenia dla zabytków	320
5.1.8. Zasób zabytków nieruchomych w województwie mazowieckim.....	320
5.1.8.1. Liczba i rodzaj zabytków nieruchomych	320
5.1.8.2. Charakterystyka zasobu zabytkowego	322
5.1.8.3. Własność zabytków nieruchomych.....	323
5.1.8.4. Stan zachowania zasobu zabytkowego na Mazowszu.....	328
5.1.8.5. Inwestycje z budżetów mazowieckich jednostek samorządu terytorialnego we własne zabytki nieruchome.....	333
5.1.9. Liczba zabytków nieruchomych w wybranych państwach europejskich.....	333
5.2. Atrybuty społeczeństwa polskiego istotne dla polityki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	336
5.2.1. Podstawowe wartości	336
5.2.2. Niskie zaufanie społeczne i niski kapitał społeczny	337
5.2.3. Stosunek społeczeństwa do dziedzictwa kulturowego	338

5.2.3.1.	Tożsamościowo-ekonomiczna rola dziedzictwa kulturowego.....	338
5.2.3.2.	Stosunek do wyburzania i przebudowywania zabytków	340
5.2.3.3.	Mieszkanie w zabytku i zabytek w okolicy	340
5.2.3.4.	Działania związane z zabytkami	341
5.2.3.5.	Postawy Polaków wobec zabytkowych budynków	343
5.2.3.6.	Postawy Polaków wobec kluczowych narzędzi polityki ochrony zabytków nieruchomości i opieki nad nimi.....	345
5.2.3.7.	Stosunek władz gmin mazowieckich do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jako ich zadania własnego.....	346
5.3.	Arena polityki wobec zabytków nieruchomości w Polsce i reguły ją strukturalizujące	348
5.3.1.	Reguła konstytucyjna stania na straży dziedzictwa narodowego	348
5.3.2.	Międzynarodowe światowe reguły wyboru zbiorowego w obszarze zabytków nieruchomości i ich podstawowe przełożenie na arenę polską	349
5.3.2.1.	UNESCO jako arena polityki światowego dziedzictwa	349
5.3.2.2.	Ochrona dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego	352
5.3.2.3.	Międzynarodowe Centrum Badań nad Konserwacją i Restauracją Dóbr Kultury	353
5.3.2.4.	Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS)	354
5.3.2.5.	Ochrona światowego dziedzictwa kulturowego....	354
5.3.2.6.	Autentyzm na gruncie różnorodności kulturowej ..	356
5.3.2.7.	Błękitna Tarcza.....	356
5.3.3.	Międzynarodowe europejskie reguły wyboru zbiorowego ..	357
5.3.3.1.	Reguły ustanowione w ramach Rady Europy	357
5.3.3.2.	Reguły obowiązujące w Unii Europejskiej	361
5.3.4.	Krajowa arena działania i jej reguły wyboru zbiorowego....	364
5.3.4.1.	Reguły podstawowe	364
5.3.4.2.	System ochrony zabytków	368
5.3.4.3.	System opieki nad zabytkami.....	383
5.3.4.4.	Uczestnicy i pozycje.....	391
5.4.	Wyniki sytuacji działania i potencjalne wyniki w aktualnych dokumentach programujących	393

5.4.1. Zakładane wyniki zgodnie z ramą IAD i dokumenty programujące w aktualnej polityce wobec zabytków nieruchomych	393
5.4.2. Cele polityki krajowej na lata 2019–2022.....	395
5.4.3. Cele polityki Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2018–2021	397
5.5. Zasada pomocniczości i superpozycji we współczesnej polityce ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	398
5.5.1. Zasada pomocniczości.....	398
5.5.1.1. Podmioty z różnych poziomów i szczebli w hierarchii władzy państwowej	398
5.5.1.2. Krajowy dotacyjny mechanizm wsparcia	400
5.5.1.3. Wydatki publiczne na ochronę dziedzictwa kulturowego.....	404
5.5.1.4. Mechanizm dotacji z instytucji europejskich.....	405
5.5.1.5. Mechanizm dotacji w praktyce województwa mazowieckiego.....	408
5.5.1.6. Mechanizm przejęcia realizacji zadania.....	411
5.5.1.7. Mechanizm oddania realizacji zadania	411
5.5.2. Zasada superpozycji	413
Podsumowanie i rekomendacje.....	415
Bibliografia	424
Spis rysunków.....	476
Spis tabel.....	477